

Syndrom týraného dítěte CAN a jeho projevy-úvod do problematiky

CAN neboli **Child Abuse and Neglect** je souhrnné označení pro poškozování dětí dospělými (nejčastěji rodiči či pečujícími příbuznými) po stránce fyzické, psychické nebo sociální. Toto poškozování dospělými může mít tři základní formy:

- 1/týrání tělesné a psychické
- 2/zanedbávání
- 3/zneužívání

Tyto formy se často různě kombinují. Užší pojetí vymezuje syndrom CAN nebo-li syndrom týraného dítěte, který se vztahuje pouze na postižené dítě samotné.

Tento užší termín je z medicínského hlediska názvem značně nepřesným a svým způsobem i zavádějícím, protože formy a projevy ohrožení dítěte jeho prostředím jsou velmi rozmanité, a nelze tedy přesně definovat ani popsat žádný ucelený soubor příznaků typických pro takto postižené děti, jako je to obvyklé při popisu různých lékařských syndromů (Krejčířová, 2007). Z praktického hlediska ale usnadňuje orientaci v situaci konkrétních dětí, a to zvláště v prvních fázích vyhodnocování případu dítěte (tj. pro sociální pracovníky, výchovné poradce atp.).

Historie jevu CAN

Hranici, kdy se již jedná u dítěte o týrání, zanedbávání nebo zneužívání nastavuje ta která kultura, ve které se dítě nachází. V historii bylo kruté zacházení s dětmi v některých kulturách společensky přijatelné. Politika státu vůči dětem vychází z kulturních a náboženských tradic, vlastní ideologie a v případě demokratických států z respektování vůle občanů. Např. Spartané zabíjeli děti s tělesnými vadami, v některých kulturách je tendence k zabíjení novorozeňat-děvčátek (to platí např. i pro středověkou Evropu, současné agrární oblasti v Číně, primitivní kmeny. V Římě platilo „*potestas patris*“, tj. dítě bylo považováno za majetek otce. Ve středověku byly osiřelé děti umísťovány do nalezinců, spravovaných církví. Prikázání „*nezabiješ*“. Osvícenství znamenalo vyzdvihnutí svébytnosti dětství, zároveň ale v kombinaci s využíváním dětské práce v nových továrnách.

Mezinárodní dokumenty o právech dítěte

Ženevská deklarace práv dítěte 1924

Deklarace práv dítěte přijatá Spojenými národy 1959

Úmluva o právech dítěte, přijatá OSN 1989

Významné odborné práce a společnosti

1946-práce Johna Caffeyho o zlomeninách dlouhých kostí a subdurálních hematomech násilného původu

1962-práce amerického pediatra CH Kempeho „*The Battered Child Syndrom*“ (syndrom bitého dítěte)

1977 ISPCAN (International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect)

Publikace *Psychická deprivace v dětství* autorů Matějčka a Langmeiera (1963), jako jedni z prvních věnovali pozornost psychickému zanedbávání

Formy ohrožení dítěte

1/Týrání

a/ tělesné týrání-tělesné ublížení dítěti nebo vědomé odmítnutí zabránit takovému ublížení. Fyzické tresty-v současnosti stále ještě společensky přijatelné kázeňské prostředky (v Čechách). Bití dětí podléhá silně transgeneračnímu přenosu („byl bit jako žito“).

Přes oznamovací povinnost velká část týrání zůstává nepodchycená. Děti sami při rozhovorech obvykle týrání spíše popírají nebo zmenšují jeho význam-buď ve snaze ochránit rodiče nebo ze strachu. Děti mívají k rodičům silnou emoční vazbu i když mají silné negativní zkušenosti s rodičem!!!! Způsoby fyzického týrání-bití (modřiny, tržné rány, zlomeniny), kopání, popálení cigaretou, třesení či bušení dítětem (shaken infant syndrome), dušení, otravy atp. P. Pöthe uvádí tyto nejčastější způsoby tělesného ubližování v ČR:

- bití rukou, hadicí, el. šňůrou či vařečkou
- kopání
- pálení cigaretou
- opaření vodou
- kousání
- řezání
- kroucení rukou a nohou
- trhání vlasů

Rizikové faktory u rodičů - rodičů může hrát významnou roli těžká deprese, závislost na droze či alkoholu, psychotická porucha či porucha osobnosti. Dále je u rodičů rizikovým faktorem velmi nízký věk, osobnostní nezralost, nízká frustrační tolerance, ambivalentní postoj k dítěti-na jednu stranu hyperprotektivnost, na druhou stranu nadměrné nerealistické požadavky a vnímání nežádoucího chování dítěte jako naschválu či vlyastního selhání.

Rizikové faktory sociální-malá sociální opora (není kde si říci o pomoc, o opora, rodina je „rozpadlá“ nebo konfliktní), vysoká míra stresu v rodině, jiné formy rodinného násilí (táta bije i mámu)

b/psychické týrání-tzv. emoční, vede k vážnému narušení psychického vývoje. Emoční týrání je velmi obtížné zachytit a jeho hranice jsou neostře!!!Následky mohou přitom být stejně závažné i závažnější než při týrání fyzickém. Narušeno je především sebepojetí dítěte, osobnostní vývoj. Důsledkem mohou být deprese, úzkost, dissociativní prožitky, až 12 zvýšené riziko suicidálního chování.

V literatuře se rozlišují tyto formy psychického týrání-pohrdání (nadávky, zavrhování, posměch, výroky typu „jsi k ničemu“), terorizování (hrozby fyzického násilí, svědectví fyz. násilí v rodině), izolování (bránění navazování přátelských vztahu, izolace od světa-zavírání ve sklepech atp., viz kuřimský případ), korumpování (podpora antisociálního chování, využívání dítěte k roli rodiče), odpírání emoční opory (neposkytnutí „lásky“, odmítnání interakce s dítětem, citový chled ze strany rodiče).

Mezi psychické týrání lze zařadit i těžké rozvodové a porozvodové spory o dítě, včetně tzv. syndromu zavrženého rodiče. Uraženost, neústupnost rodičů a manipulace s dítětem brání dítěti v naplňování jeho základních potřeb.

c/některé zvláštní formy týrání-Münchausenův syndrom by proxy-jedná se o variantu Münchausena syndromu, kdy pacient předstírá různé tělesné obtíže a sám si „vyrábí“ příznaky, zkresluje laboratorní výsledky atp. U varianty by proxy jde o využívání druhého

člověka k těmto aktivitám, například matka využije k tomuto jednání dítě. Jde o složitě motivované jednání, často v rodině, kde je matka v obtížné situaci. U tohoto syndromu matka vítá různé invazivní lékařské zákroky na dítěti, v zájmu „výroby“ příznaků může dítě i fyzicky poškozovat. Často je v rodině tímto jednáním postiženo více dětí najednou. Organizované týrání dětí-může k nemu docházet v různých uzavřených společenstvích, sekty, atp., jedná se o ojedinělé případy.

Co nás může na týrání upozornit?

v pozici sousedů či kolemjdoucích bolestný dětský pláč, nadávky a výkřiky dospělých, špatný vzhled dítěte

v pozici učitele či vychovatele modřiny a jiné stopy na těle dítěte, vyplašené reakce a nejistota o samotě s dospělým, extrémní chování typu šikany či úplné apatie.

Psychické týrání je oproti fyzickému hůře prokazatelné, nezanechává viditelné stopy na těle, prokazatelné jsou ale změny v psychice dítěte, tj. depresivní a úzkostné projevy, změny chování, pokusy o sebevraždu.

2/Zneužívání dítěte

jedná se o využívání dítěte k uspokojení vlastních potřeb-radíme sem sexuální zneužívání, zneužívání dítěte k věku nepřiměřené práci nebo ekonomické zneužívání, kdy je dítě nuceno ke krádežím, žebrání atp.

a/zneužívání dětí k práci-u nás není v současnosti rozšířeným jevem, týká se spíše zemí velmi chudých, rozšířeno např. v Africe, Latinské Americe, některých zemí Asie (např. v Číně se děti podílejí prací při výrobě předmětů na Olympijské hry. U nás spíše ojediněle v rámci rodiny-zneužívání při nepřiměřené práci v domácnosti (intenzivní péče a zodpovědnost za mladší sourozence, nepřiměřená práce v rodinném hospodářství atp.)

b/sexuální zneužívání (Child Sexual Abuse)-neaptričné vystavení dítěte k sexuálnímu kontaktu nebo aktivitě formou kontaktní (sex. styk, laskání intimních míst atp.) nebo bezkontaktní (přihlížení sexuální aktivitám, exhibicionista). Sexuální zneužívání vážně narušuje psychický vývoj dítěte, zvláště pokud je provozováno za použití násilí či pohrůžky!!!!

Širší definice sexuálního zneužívání zní: „*Sexuální zneužití dítěte je nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoliv pohlavní dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoliv, kdo dítě zneužívá. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba (Zdravotní komise Rady Evropy v P. Pöthe; 1999)*

Podstatu zneužívání je dítě schopno si uvědomit až cca od 8-10 roku, kdy začíná chápat lidskou sexualitu. I tak je pro dítě těžké se s problémem svěřit, jednak ze strachu, aby neohrozilo a neztratilo svoji rodinu, jednak proto, že popis sexuálního chování může být pro dítě příliš náročný. Děti také za danou situaci připisují část viny samy sobě.

Kdo zneužívá?

Ve většině případů člověk, kterého dítě zná-tj. příbuzný, sused, přítel rodiny, muž i žena. Roli může hrát i kombinace několika faktorů, jako např. dospívající dcera a nevlastní otec.

V některých případech je zodpovědnost za zneužití přesouvána na dítě („neměla jsi do toho parku chodit, já ti to říkala“ , „kdyby ses tak výstředně neoblékala a neprovokovala, nikdy by s to nestalo“ atp.). Za zneužití nese ale vždy zodpovědnost pachatel, tj. zneužívající (anglický termín abuser)!

3/Zanedbávání dítěte

Vážné opomíjení rodičovské péče nezbytné pro tělesný a duševní vývoj dítěte.

a/tělesné zanedbávání-nedostatek výživy, oblečení, hygiena, environmentální zanedbávání (dítě není chráněno před negat. vlivy mimorodinného prostředí. Výukové a výchovné zanedbávání. Nejčastější typ špatného zacházení s dětmi. Zanedbávání souvisí sekonomickeou chudobou (více než týrání a sexuální zneužívání.Psychické následky-spíše riziko školního selhání.

b/psychická deprivace-zvláštní forma ohoržení psychického vývoje dítěte. U dítěte jsou uspokojeny základní tělesné potřeby, ale nejsou nasyceny potřeby psychické-tj. potřeba stimulace, kognitivního řáda, emoční vazby, autonomie, otevřené budoucnosti a akceptované vlastní minulosti sociální, psychický vývoj dítěte není stimulován . Práce J. Bowlbyho „Maternal Care and Mental Health (1951), dále Anna Freudová. Důsledkem psychické deprivace v raném věku je narušení psychomotorického vývoje a vývoje osobnosti těchto dětí.

Některá vodítka pro určení CAN

Svěření se dospělému:

Malé děti-přirozene nemohou svoji zkušenost verbalizovat

Starší děti-nechtějí se svěřit-strach z trestu, z toho, že ohrozí rodiče

S přibývajícím věkem si dítě uvědomuje situaci více a více, často když je v podobné situaci i mladší sourozenec

Vzorce chování, které mohou být přítomné u týraných dětí:

- nezáměr o dění kolem sebe
- vyhýbání se kontaktů
- šikanování vrstevníků
- dráždivost, vztek
- nechce se svlékat např. před tělocvikem
- náhlé zhoršení prospěchu, snížená koncentrace
- problémy s jídlem
- útěky z domov, strach jít domů ze školy
- pokus o sebevraždu
- nepřiměřená informovanost o sexu, svádivé chování atp.

Některé rizikové faktory, které se mohou vyskytovat v rodině:

- závislost na návykových látkách
- násilí v rodině
- záznamy na sociálním úřadě
- střídání partnerů v rodině
- stresové situace (fiannčí potíže, nezaměstnnost...)
- Pozor, jejich absence neznamena, že by se dítěti nemohlo v rdině ubližovat)

Fyzické známky CAN:

- opakované modřiny
- zlomeniny
- řezné rány
- stopy po popálení
- otoky na zápěstí
- podvýživa, neléčené nemoci, infekce,zanedbání hygieny u dětí zanedbávaných

